

NAUKA POLSKA

CZASOPISMO

POŚWIĘCONE ZAGADNIENIOM ROZWOJU NAUKI W POLSCE

ROK XIV

MAJ—CZERWIEC 1966

NR 3(63)

WITOLD NOWACKI
Członek rzeczywisty PAN

NAUKA POLSKA
nr 3, 1966

KOMITETY NAUKOWE PAN — ZADANIA, SIEĆ I SKŁAD *

Komitety naukowe, jako organy pomocnicze wydziałów lub bezpośrednio Prezydium Akademii, istnieją od 1952 r. Ich zadania statutowe i regulaminowe, ustalone w 1960 r., dotychczas nie ulegały żadnym zmianom.

Powstaje pytanie, czy istnieje obecnie, w momencie powoływania nowych składów komitetów naukowych na okres następnej 3-letniej kadencji, potrzeba ponownego rozpatrzenia ich zadań, sieci i składu?

Na pytanie to odpowiadały już pozytywnie sekretariaty wydziałów, dokonując analizy ich działalności, sygnalizując ogromne zróżnicowanie sytuacji i aktywności poszczególnych komitetów. Jednocześnie analiza ta wykazała, iż owo zróżnicowanie nie jest tylko wynikiem większej lub mniejszej aktywności członków i inicjatywy kierownictwa poszczególnych komitetów. Stanowi ono również odbicie nowej sytuacji, jaka się wytworzyła w związku z powołaniem Komitetu Nauki i Techniki, uruchomieniem przez Komitet nowych organów opiniotwórczych w postaci ok. 15 komisji głównych i 110 zespołów problemowych oraz wprowadzeniem zmian w systemie planowania i koordynacji badań naukowych w skali ogólnopaństwowej (m. in. powołanie nowego ogniwa, tzw. jednostek wiodących).

Wspomniane zmiany odbiły się niewątpliwie na działalności komitetów naukowych Akademii, które w nowej sytuacji nie zawsze i nie od razu potrafiły określić swoje miejsce i rolę. Tam, gdzie skład personalny i zakres działania komitetów z jednej, a komisji głównych KNiT z drugiej strony pokrywały się, komitety naukowe, dzięki „uniom personalnym“, nie czuły się na ogół pozbawione realnego wpływu na ustalanie kierunków rozwoju poszczególnych dyscyplin, choć dublowanie zadań i mnożenie liczby posiedzeń w tych samych lub podobnych składach odczuwane było jako dolegliwość. Gorzej sytuacja kształtowała się w tych komitetach, które posiadały swoje odpowiedniki w równoległych komisjach i zespołach problemowych KNiT, ale bez powiązań personalnych, wskutek czego komitety naukowe i ich członkowie pozbawieni

* W związku z powoływaniem nowych składów komitetów naukowych PAN na okres następnej, 3-letniej, kadencji ich działalność i zadania były rozpatrywane przez sekretariaty naukowe wydziałów, przez Sekretariat Naukowy PAN (4 I 1966) oraz Prezydium PAN (25 I 1966). Zamieszczamy autoryzowaną wypowiedź sekretarza naukowego PAN, W. Nowackiego, wygłoszoną na posiedzeniu Sekretariatu Naukowego PAN [red.].

zostali głosu w istotnych sprawach potrzeb reprezentowanych przez siebie dyscyplin. Na tym tle powstało demobilizujące przekonanie o „papierkowości” roboty komitetów naukowych Akademii.

Kierownictwa wydziałów i kierownictwo Akademii przywiązują wielkie znaczenie do działalności komitetów naukowych, a zahamowanie ich pracy uważają za zjawisko szkodliwe. W tej sytuacji uważamy za konieczne przedyskutowanie przez Sekretariat Naukowy, a następnie przez Prezydium Akademii środków zmierzających do aktywizacji komitetów naukowych, określenia ich zadań, m.in. w zakresie planowania i koordynacji badań naukowych oraz zacieśnienia ich współpracy ze szkolnictwem wyższym, do czego przywiązujemy szczególną wagę.

Pragnę więc przedstawić i uzasadnić tezy określające w nowej sytuacji charakter, zadania, sieć i skład komitetów naukowych PAN oraz propozycje dotyczące ich aktywizacji. Pragnę jednocześnie wyjaśnić, że tezy te — nie są one zresztą nowe i chodzi tu raczej o inne rozmieszczenie akcentów — dotyczą komitetów specjalistycznych, a więc działających w obrębie poszczególnych dziedzin i dyscyplin naukowych. Sprawa komitetów problemowych, międzydyscyplinowych, wymaga odrębnego przedyskutowania. Tezy, które przedstawię, mają charakter zaleceń ogólnych; będą one — po przyjęciu przez Sekretariat i Prezydium — konkretyzowane w odpowiednich regulaminach. Uważamy bowiem, że ustalenie szczegółowych zadań komitetów z uwzględnieniem specyficznych warunków i potrzeb ich działalności, należy pozostawić sekretariatom naukowym właściwych wydziałów.

*

Komitety naukowe Akademii uznać należy za główną, ogólnokrajową reprezentację całości danej dziedziny nauki, opartą na autorytecie i kompetencjach naukowych uczonych wchodzących w skład komitetu.

Moim zdaniem, poza komitetami naukowymi Akademii nie ma i nie powinno być żadnych innych kolegialnych organów opiniodawczych, które by obejmowały i reprezentowały sprawy danej dziedziny nauki w jej całokształcie. Teza ta wynika logicznie z przepisów ustawy i zasadniczej koncepcji zadań Akademii, jako najwyższej instytucji naukowej w kraju, powołanej do reprezentowania całej nauki polskiej i jej potrzeb wobec społeczeństwa, władz państwowych i zagranicy. Akademia nie może spełniać swych zadań bez komitetów naukowych jako najpełniejszej i najbardziej kompetentnej reprezentacji poszczególnych dyscyplin.

W odróżnieniu od komitetów naukowych Akademii, wszystkie inne, bardzo zresztą liczne ciała kolegialne o charakterze opiniodawczym, mają ograniczoną (pod względem rzeczowym lub przestrzennym) sferę zainteresowań i w konsekwencji ograniczone zadania.

I tak np. komisje główne i zespoły problemowe przy Komitecie Nauki i Techniki obejmują (lub powinny obejmować) określony wycinek problematyki badawczej, organizacyjnej, kadrowej itd. danej dyscypliny lub grupy dyscyplin, ten mianowicie, który objęty jest ogólnopństwowym planem nowej techniki i jej wdrażania; interesują się one głównie badaniami stosowanymi w ich fazie dojrzałej do wykorzystania praktycznego.

Sekcje Rady Głównej przy Ministrze Szkolnictwa Wyższego i zespoły katedr jednoimiennych zajmują się bardzo ważną problematyką dy-

daktyczną, badawczą i organizacyjną poszczególnych dyscyplin w ujęciu resortowym; to samo odnosi się do rad naukowych poszczególnych resortów, natomiast na szczeblu rad narodowych poszczególnych województw, działają rady naukowe, które interesują się problematyką nauki i badań w ujęciu regionalnym.

Towarzystwa naukowe jako organizacje społeczne grupują wprawdzie przedstawicieli danej dyscypliny, ale jest to w odróżnieniu od komitetów reprezentacja szersza, bo obejmująca pracowników nauki wykonujących określony zawód, z drugiej strony są to organizacje, których głównym zadaniem oprócz upowszechniania wiedzy, jest organizowanie dyskusji naukowych nad wybranymi, specjalistycznymi problemami naukowymi. Nie zajmują się one natomiast na ogół oceną stanu badań ani wytyczaniem perspektyw rozwoju danej dyscypliny, ani merytoryczną koordynacją badań w skali ogólnopolskiej, a w każdym razie nie w takim sensie i zakresie, jak to czynią komitety.

Jeśli zgodzimy się na określenie miejsca i charakteru komitetów naukowych Akademii jako ciał opiniotwórczych, stanowiących najpełniejszą i najbardziej kompetentną reprezentację całości danej dyscypliny naukowej w skali ogólnopolskiej, to ich głównym zadaniem jest: występowanie z inicjatywami zmierzającymi do ożywienia życia naukowego i dyskusji naukowych w kraju oraz występowanie z wnioskami w sprawie stanu, kierunków rozwoju i potrzeb reprezentowanych przez nie dyscyplin.

W szczególności komitety naukowe powinny wskazywać, na jakich kierunkach i problemach należy koncentrować działalność badawczą, ustalać wytyczne długofalowego rozwoju sieci placówek w kraju, rozwoju kadr naukowych itd. Powyższe inicjatywy i wnioski, formułowane w trybie szerokich merytorycznych dyskusji nad stanem i perspektywami rozwoju określonej dyscypliny naukowej, powinny być podawane do publicznej wiadomości w drodze publikacji w centralnych i specjalistycznych czasopismach naukowych i stanowić podstawę polityki naukowej, realizowanej przez wydziały i naczelne władze Akademii w stosunku do własnych placówek Akademii, a także stanowić wytyczne dla kształtowania polityki naukowej w skali ogólnopolskiej.

Choć komitety naukowe Akademii są ciałami opiniotwórczymi, nałożono na nie (z mocy ustawy z 1960 r. przed jej nowelizacją) poważne obowiązki w zakresie planowania i koordynacji badań naukowych w skali ogólnopolskiej, obowiązki właściwe raczej dla organów operacyjnych. W statucie organizacyjnym Akademii z tego samego okresu do zadań komitetów naukowych zaliczono „opracowywanie projektów planów badań naukowych, perspektywicznych i okresowych, w skali ogólnopolskiej [...] oraz bieżące koordynowanie badań naukowych w tym zakresie”.

W świetle nowego systemu planowania, a także w świetle charakteru komitetów jako ciał opiniotwórczych, takie ujęcie zadań komitetów wydaje się nieprawidłowe.

W moim przekonaniu komitety naukowe nie powinny zajmować się bieżącą, operatywną, szczegółową działalnością planistyczną i koordynacyjną; nie powinny układać planów, lecz opracowywać do nich wytyczne, wskazywać główne zadania badawcze i ich wykonawców oraz oceniać projekty planów opracowane przez jednostki wiodące, placówki

czy specjalnie powołane zespoły. Jeżeli chodzi o koordynację, to należałoby ukierunkować pracę komitetów na koordynację merytoryczną przy użyciu środków, które są właściwe jedynie dla komitetów naukowych PAN, to znaczy poprzez organizowanie konferencji specjalistycznych, sympozjów, posiedzeń poświęconych krytycznej ocenie dorobku.

Rzutuje to na styl pracy komitetów i wiąże się z dyskusyjną kwestią tzw. egzekutywy, przez co różne komitety rozumieją różne uprawnienia, poczynając od prawa żądania od wszystkich resortów i placówek ich planów i sprawozdań, podporządkowywanie się ich wytycznym, aż do prawa dysponowania kredytami i etatami.

Działalność komitetów nie powinna polegać na podporządkowywaniu placówek pozaakademickich i żądaniu od nich szczegółowych informacji, planów i sprawozdań. Niezbędnych materiałów i informacji dostarczyć mogą delegaci katedr jednoimiennych oraz reprezentanci resortów w komitetach. Ponadto, nie zapominajmy, że członkami komitetów są wybitni pracownicy nauki, którzy z natury rzeczy posiadają dobrą orientację w sprawach własnej dyscypliny naukowej. Punkt ciężkości leży więc w niekwestionowanym autorytecie naukowym komitetów, kompetencji ich członków i ta ich wysoka ranga powinna być wyzyskana dla kształtowania opinii naukowej, z którą — nawet bez egzekutywy w postaci możliwości dysponowania środkami finansowymi — kierownicy badań naukowych muszą się liczyć.

Od tej zasady mogą być wyjątki, tam mianowicie, gdzie komitety naukowe występują jednocześnie w charakterze komisji głównych Komitetu Nauki i Techniki (Wydział V) lub gdzie komitety — wobec braku placówek własnych Akademii — inicjują i finansują pewne wybrane badania pozaakademickich placówek i katedr (np. w Wydziale VI).

Reasumując, zadania komitetów w zakresie planowania i koordynacji badań naukowych można by ująć w 3 punktach:

- 1) opracowywanie wytycznych dla planów perspektywicznych rozwoju nauki polskiej i 5-letnich planów badań podstawowych. Wytyczne te będą następnie rozwijane i konkretyzowane przez odpowiednie grupy robocze (zespoły problemowe, komisje itp.) powołane dla opracowania projektów tych planów. Ustala się zasadę, że projekty planów perspektywicznych i 5-letnich będą dyskutowane przez zainteresowane komitety i publikowane w czasopiśmie naukowych;

- 2) wszystkie komitety naukowe zajmują się merytoryczną koordynacją badań podstawowych w skali ogólnopństwowej poprzez organizowanie sesji problemowych, poświęconych ocenie konkretnych wyników badań, oraz dyskutowanie sprawozdań z przebiegu badań składanych przez dyrektorów placówek naukowych, pełniących funkcje tzw. jednostek wiodących lub delegatów katedr jednoimiennych w komitetach;

- 3) komitety naukowe tych dyscyplin, których problematyka badawcza jest reprezentowana w ogólnopństwowym planie badań podstawowych (tzw. planie N), przeprowadzają w określonych terminach ocenę rozwoju badań w obrębie określonych kierunków i problemów zakwalifikowanych do tego planu. Wypowiadają się one również w sprawach podziału zadań badawczych między placówkami naukowymi, uczestniczącymi w realizacji planu N oraz w sprawie zabezpieczenia ich realizacji.

Zadania planistyczne i koordynacyjne, jakkolwiek bardzo ważne, nie wyczerpują innych zadań komitetów, do których należy zaliczyć:

- 1) organizowanie dyskusji i konferencji naukowych,
- 2) podejmowanie inicjatyw w sprawie wydawnictw naukowych i opiniowanie projektów planów wydawniczych,
- 3) inicjowanie i opiniowanie wniosków w sprawie współpracy nauki polskiej z zagranicą oraz spełnianie, na zlecenie Sekretariatu Naukowego, funkcji komitetów narodowych w stosunku do organizacji międzynarodowych,
- 4) sprawowanie opieki naukowej nad społecznymi naukowymi instytucjami specjalistycznymi (towarzystwami naukowymi) i nad specjalistyczną tematyką naukową społecznych instytucji ogólnych (towarzystw ogólnych),
- 5) inne sprawy zlecone przez Akademię.

Powtarzam tu niemal w dosłownym brzmieniu sformułowania obowiązującego statutu organizacyjnego IPAN, które zachowały swoją aktualność i weszły do projektu nowego statutu organizacyjnego, uzupełniającego znowelizowaną w 1965 r. ustawę o Akademii.

*

Przechodząc do sprawy sieci i składu komitetów naukowych pragnę podkreślić, że sieć tych komitetów należy dostosować do wyżej określonych zadań. Odnosi się to w szczególności do tych wydziałów, w których profil istniejących komitetów zbliżony jest bardziej do układu branżowego niż dyscyplinowego.

Zadaniom komitetów naukowych powinien również odpowiadać ich skład. Wchodzą do nich członkowie Akademii odpowiednich specjalności, inni wybitni pracownicy naukowo-dydaktyczni, pracownicy naukowo-badawczy i wybitni praktycy, przedstawiciele zainteresowanych resortów, przewodniczący katedr jednoimiennych, przedstawiciele instytucji, organizacji gospodarczych i organizacji społecznych oraz przedstawiciele odpowiednich komisji Oddziału PAN w Krakowie.

Na stanowiska przewodniczących komitetów należy powoływać uczonych, którzy nie tylko reprezentują poważny autorytet naukowy, lecz również wykazują dyspozycje i faktyczne możliwości sprawnego i skutecznego działania.

Przy ustalaniu składu komitetów na nową 3-letnią kadencję należy brać pod uwagę konieczność zapewnienia należytej reprezentacji środowisk pozawarszawskich, a także — w uzasadnionych przypadkach, tam gdzie powiązanie badań z praktyką występuje szczególnie silnie — powoływać imiennie w skład komitetów wybitnych praktyków. Należy także dbać o to, aby zbyt wielka liczebność komitetu nie utrudniała jego merytorycznej i sprawnej działalności.